

ELŻBIETA ZWOLIŃSKA
UNIwersytet Warszawski

GŁOSA DO ROZWAŻAŃ MARCINA SZELESTA O POSTACI MARCINA LEOPOLITY

ABSTRAKT W artykule podjęto wybrane wątki dotyczące biografii Marcina Leopolity, obecne w niedawnej, ważnej publikacji Marcina Szelesta (*Muzyka* 2022/4). Przedstawiono źródła pomocne w ocenie czasu zatrudnienia kompozytora na dworze Zygmunta Augusta i okoliczności powstania zaginionego zbioru *Cantiones Ecclesiasticae* oraz domniemanej aktywności Marcina jako dworskiego organisty. Wspomniano też o próbach łączenia postaci kompozytora z Marcinem ze Lwowa, czynnym w połowie XVI w. jako rektor szkoły zamkowej na Wawelu.

SŁOWA KLUCZOWE Marcin Leopolita, *compositor cantus*, dwór królewski, Zygmunt August, Katarzyna Habsburżanka, *organarius*, szkoła zamkowa na Wawelu

ABSTRACT *A Gloss on Marcin Szelest's Discussion of Marcin Leopolita.* This article addresses selected aspects of Marcin Leopolita's biography as taken up by Marcin Szelest in his important recent paper (*Muzyka*, 2022/4). Sources for the study of Leopolita's employment at the court of King Sigismund II Augustus are discussed, along with the circumstances behind his composing of the now lost *Cantiones Ecclesiasticae* and his hypothetical post as court organist. Earlier attempts to link the composer to the figure of Marcin of Lwów, rector of the Wawel castle school in Kraków in the mid-sixteenth century, are also mentioned.

KEYWORDS Marcin Leopolita, *compositor cantus*, royal court, Sigismund II Augustus, Catherine of Austria, *organarius*, Wawel castle school

Znakomity artykuł Marcina Szelesta, opatrzony nader skromnym tytułem „Przyczynki do działalności i twórczości muzyków związanych z dworem królewskim Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVI wieku”¹, w znacznej części poświęcony jest problemom, jakie sprawia badaczom materiał źródłowy dotyczący biografii Marcina Leopolity. Autor, zanim ogłosił tu swe cenne odkrycie Leopolditanowej pawany, przypomniał skrupulatnie wątpliwości związane z oceną i interpretacją szczupłych (i głównie pośrednich) przekazów źródłowych dotyczących tego kompozytora, wysunął też domniemania własne. Poniżej przedstawiam kilka uwag i uzupełnień, zainspirowanych lekturą tego ważnego tekstu.

1) Komentarza wymaga twierdzenie, że okres zatrudnienia Marcina Leopolity na dworze królewskim jest „poświadczony źródłowo”². Trzeba mieć na uwadze, że spotykane w literaturze określenie „Marcin Leopolita *compositor cantus*” jest zbitką dwóch odrębnych wpisów: „Martinus compositor cantus” i „Martinus Lwow” (co podkreślił w haśle encyklopedycznym Piotr Poźniak³). Pierwszy wpis (il. 1.) pochodzi z obszernego tomu rachunków dworu Zygmunta Augusta, tzw. księgi marszałkowskiej⁴, w której w wykazie o charakterze wyrażnie roboczym widnieje u dołu strony skreślona pozycja: „Martinus Compositor Cantus” z późniejszym dopiskiem o przyjęciu na służbę 1 V 1560 r.⁵, słabo czytelnym skrótem „vil:”, rozwijanym jako miejsce zatrudnienia⁶, i dodaną na lewym marginesie informacją o zwolnieniu ze służby („Dimiffus”). Wpisano tu tylko imię muzyka, jego „identyfikatorem” jest funkcja. Podstawą łączenia tego imienia z nazwiskiem odmiejscowym stał się dokument późniejszy, mianowicie rozliczenie przydziału tkanin na szaty dworskie przed Wielkanocą 1561 r., gdzie figuruje „Martinus Lwow”, który zamiast wykreślonego tu Valentina otrzymał sześć łokci sukna purpuriańskiego⁷ (il. 2.). Jak widać, jest to dokumentacja skąpa i niezbyt precyzyjna, w odróżnieniu od zachowanego w aktach podskarbińskich materiału dotyczącego zatrudnionych wcześniej kompozytorów

1 Marcin Szelest, „Przyczynki do działalności i twórczości muzyków związanych z dworem królewskim Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVI wieku”, *Muzyka* 67 (2022) nr 4, s. 81–115. doi 10.36744/m.1538.

2 Ibid., s. 83.

3 Piotr Poźniak, „Leopolita, Martinus”, w: *Encyklopedia Muzyczna PWM*, red. Elżbieta Dziębowska, t. 5, Kraków 1977, s. 329–330.

4 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej AGAD) – Archiwum Skarbu Koronnego (dalej ASK) – Rachunki Królewskie (dalej RK), sygn. 110 (obszerny tom obejmujący okres od objęcia rządów na Litwie aż do śmierci króla).

5 Taką datę podaje się w literaturze, ale cyfrę dzienną można też odczytać jako „7”. Nb. Aleksander Poliński (*Dzieje muzyki polskiej w zarysie*, Lwów 1907, s. 78) wskazuje datę 5 V – czy tak zinterpretował ten zapis, czy może miał inne źródło w swej kolekcji?

6 Chodziłoby o Wilno, tam wtedy bawił król ze swym dworem.

7 Wykreślony z przydziałowej listy „Valentinus” to prawdopodobnie kapelan infantki Anny, zob.: Elżbieta Głuszczy-Zwolińska, *Muzyka nadworna ostatnich Jagiellonów*, Kraków 1988, s. 125.

Wacława z Szamotuł⁸ i Johannes Bastona⁹. Wypada tu jednak przypomnieć moje domniemanie, podtrzymane później już bez zastrzeżeń przez Tomasza M. Czepiela, że Marcina dotyczy jeszcze jeden wpis, omyłkowo opatrzony imieniem „Albertus”¹⁰ (il. 3.). Błąd rachunkowego skryptora mógł być wynikiem pochopnego wpisu imienia z notatki dotyczącej kolejnego muzyka – Alberta Francuza, który – jak widać też na il. 1 i 2 – pojawia się w aktach blisko Marcina. Fragment „Alberto compositor” nie tylko zawiera informację podobną do tej z księgi marszałkowskiej („A die afsingnati sallary 8 Maÿ 1560.”), ale również taką, która mogłaby potwierdzać hipotezę Szelesta, że działalność Leopolity na dworze „nie musiała się ograniczać do niespełna dwóch lat [...] Możliwe, że [...] otrzymywał wynagrodzenie niezależnie od wypłat dla muzyków dworskich”¹¹. Z takim domniemaniem korespondowałaby dalsza treść powyższej notatki źródłowej, że mianowicie od 29 IX „alia via. modo. et ratione illi per / Georgium solvetur”¹². Sprawa ewentualnego dłuższego kontaktu kompozytora z dworem pozostaje zatem otwarta; Poźniak nie wykluczał, że obecne na listach muzyków dworskich w czasach Batorego nazwisko „Leopolitha” mogło odnosić się do Marcina kompozytora¹³.

8 Zob.: Anna i Zygmunt Szwejkowsky, „Wacław z Szamotuł – renesansowy muzyk i poeta. Szkic biograficzny”. *Muzyka* 9 (1964) nr 1–2, s. 3–28; E. Głuszc-Zwolińska, *Muzyka nadworna* s. 125.

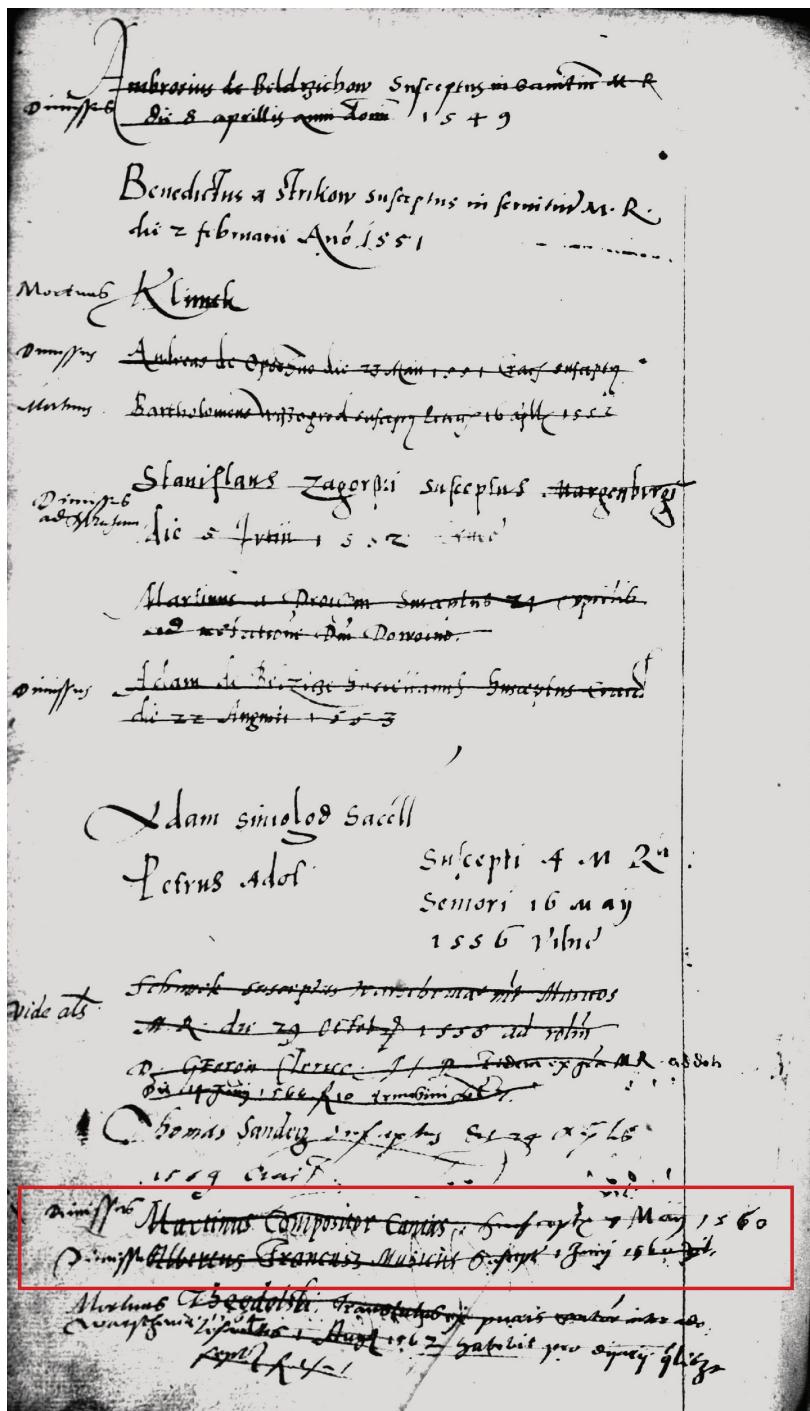
9 Zob.: E. Głuszc-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 98; Elżbieta Zwolińska, „Joannes Baston – flämischer compositor cantus am Hofe des Jagellonen-Königs Zygmunt August”, w: *From Ciconia to Sweelinck. Donum natalicium Willem Elders*, red. Albert Clement, Eric Jas, Amsterdam–Atlanta 1994, s. 215–221.

10 E. Głuszc-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 58–59; Tomasz M.M. Czepiel, *Music at the Royal Court and Chapel in Poland, c. 1540–1600*, New York–London 1996, s. 138, 155 (przyp. 88).

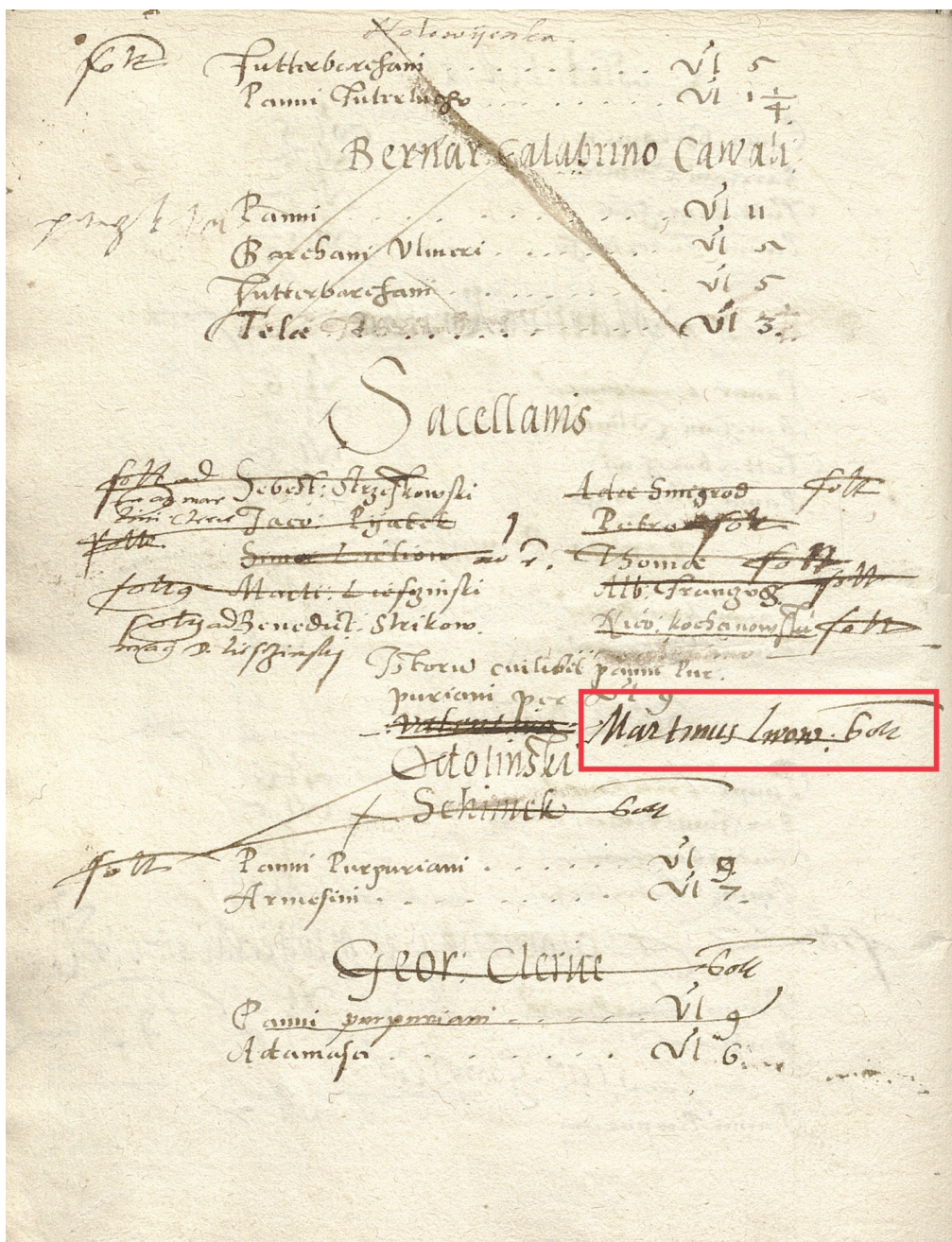
11 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 86. Dla poparcia takiego przypuszczenia lepiej byłoby jednak sięgnąć nie po casus Marcina z Jędrzejowa, lecz głębiej, po zapisaną już na początku rządów Zygmunta Augusta na Litwie zasadę podległości dworskiego kompozytora prefektowi kapeli, zob. np.: AGAD ASK RK 114 f. 57v: „[...] D[ominus] Wierzbkowski penes se componistam servabit et pro salario componiste singulis Annis de Thesauro M. Regiae habebit [...] fl. 20 Et pro panno [...] fl 6” („Pan [prefekt] Wierzbkowski ma podległego sobie kompozytora i na wynagrodzenie kompozytora w poszczególnych latach dostaje ze skarbcia królewskiego florenów 20 i na sukno florenów 6”).

12 „Albertowi kompozytorowi od dnia przydziału wynagrodzenia 8 V 1560 do dnia 29 IX 1561, [od] kiedy będzie innym sposobem, miarą i wyliczeniem opłacany przez Jerzego”. W notatce podana jest też należność za wskazany okres służby („Cefserunt pro Anno 1/7/4. / per g[rossos] 30 ff[loreni] 27/27/6” – czyli 27 florenów po 30 groszy + 27 groszy + 6 denarów). Wymieniony tu Jerzy/Georgius to długoletni sługa królewski, określany jako „Clerika”, a od początku lat sześćdziesiątych XVI w. jako *magister capellae*, opatrywany w aktach nazwiskiem w różnych formach. Utrzymującą się wcześniej w literaturze wersję „Jasińczyc” zakwestionował Czepiel, zamieniając na „Jasivcicz” (*Music at the Royal Court*, passim); problem ten przeanalizowałam w oddzielnej pracy (Elżbieta Zwolińska, „Jasińczyc – Jasiuczyc – Jazwicz. W sprawie nazwiska Jurka Kleryki, kapelmistrza Zygmunta Augusta”, w: *Affetti musicologici. Księga pamiątkowa z afektem ofiarowana Profesorowi Zygmuntowi Marianowi Szwejkowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. Piotr Poźniak, Kraków 1990, s. 105–114). W dalszym ciągu niniejszego artykułu używam formy „Jazwicz/Jasiuczyc”.

13 P. Poźniak, „Leopolita”, s. 329; autor podaje tu lata 1584, 1586 i 1587. Pani Barbarze Przybyszewskiej-Jarmińskiej uprzejmie dziękuję za wskazanie lokalizacji wpisów z tym nazwiskiem z roku 1585 i 1587 w AGAD ASK RK 334. Trzeba dodać, że nazwisko w brzmieniu „Leopolita” pojawia się w dworskich rachunkach z l. 1558–66 z innym imieniem, mianowicie „Christoph” i dotyczy kapelana królowej Katarzyny, zob. dalej s. 113.



II. I. AGAD ASK RK 110, f. 903v



Il. 2. AGAD ASK RK 350, f. 80v

Verum M^R illi ad prius salariū addidit ann
singul pol: R 10 Et hoc die 24 Junij 1560. factū
a die meliorationis ad diem huius vltima illius so
lutionis pro Anno 1/1/- per 30 R 12/19/6
factū toto . . . R 60/17/3.

THOMAS

A die susceptionis illius 10 Aprilis 1559. Ad diem
29 Sept^r 1561. quia illi iam per Georgium. et non
ex thesauro soluetur. Ceserunt pro Annis 2/1/10/3.
per 30 comput . . . R 49/-

Alberto Compositori

A die assignati salarii 8 Maij 1560. ad diem 29
Sept^r 1561. qua alia via. modo. et ratione illi per
Georgium soluetur. Ceserunt pro Anno 1/1/7/4.
per 30 . . . R 27/27/6.

Alberto Francisci.

A die susceptionis illius 1 Julij 1560. ad diem
dimissionis 9 Sept^r 1561. Ceserunt pro Annis 1/1/10/1
per 30 . . . R 23/25/6.
Eidem de gratia M^R dedi iussu M^R de per 30
30 pol . . . R 10/-
factū toto . . . R 33/25/6.

Klimek sacel. mortuo.

A die vltima solutionis illius 8 Maij 1559. Crag
facta Ad diem 1 Decemb^r anni eiusdem. qua mor
tus est. ceserunt pro q^{re} 2/3/4 R 11/1/3.
Rone vestitus a festo Pascha . . . R 4/17/15
factū toto R 15/29/-.

Lat^r R 187/8/15.

2) Gdzie i jak Marcin działał przed służbą na dworze Zygmunta Augusta, też pozostaje pytaniem otwartym. Informacja Starowolskiego o studiach kompozytora była komentowana w literaturze¹⁴, ale może warto byłoby przypomnieć pewien wątek z publikacji Jadwigi Prus z 1975 r. podjęty niedawno przez Jana Krukowskiego, nawiązujący do informacji podanych w latach pięćdziesiątych minionego wieku przez Leszka Hajdukiewicza¹⁵. Chodzi tu o rektora szkoły wawelskiej w l. od ok. 1550 do 1554, mianowicie Marcina ze Lwowa (syna Jakuba z diecezji lwowskiej) immatrykulowanego w 1539 r. na krakowskiej akademii, magistra od 1548 r.¹⁶, prowadzącego potem jako *extraneus* wykłady na uczelni¹⁷. Prus i Krukowski bez zastrzeżeń utożsamiają tę postać z królewskim kompozytorem¹⁸. Według Hajdukiewicza, do zadań rektora szkoły zamkowej – poza pieczę nad kształceniem i dbałością o pobożność młodzieży – należał m.in. nadzór nad udziałem scholarów (też wokalnym) w wyznaczonych częściach liturgii katedralnej, a i sam rektor był zobowiązany do odśpiewania niektórych nabożeństw¹⁹. Hajdukiewicz zaznacza, że rektorami szkoły byli zwykle ludzie młodzi; niezależnie od święceń zaliczano ich organizacyjnie do stanu duchownego²⁰. Wiadomo, że ze szkołą zamkową byli związani też niektórzy sacellani – śpiewacy z kręgu dworu jagiellońskiego (np. Adam ze Żmigrodu jako kantor w l. 1543–48 – później kapelan królowej Bony i następnie Zygmunta Augusta, czy Piotr z Sambora jako rektor przed rokiem 1545 – potem rorantysta²¹), zatem ewentualne domniemanie, że z tego środowiska mógł wyjść nadworny *compositor cantus*, nie byłoby może pozbawione pewnych podstaw.

3) Omawiając treść wpisu dotyczącego Leopoldy, zamieszczonego przez Jana Daniela Janockiego w jego katalogu Biblioteki Załuskich, zwraca Szelest uwagę na sformułowanie „ejus Majestatis organarius” i wysuwa przypuszczenie, że „Martinus organista” ustanowiony jako kleryk na dworze królowej Katarzyny w l. 1558–59, nie jest tożsamy z Marcinem z Jędrzejowa (jak to przedstawiam w mych publikacjach²²),

14 Zob. np.: Hieronim Feicht, „O „Mszy Wielkanocnej” Marcina Leopoldy (zm. 1589)”, w: tegoż: *Studia nad muzyką polskiego renesansu i baroku*, Kraków 1980 (= Opera musicologica Hieronymi Feicht 3), s. 10–12.

15 Jadwiga Prus, *Muzyka na Wawelu*. Kraków, 1975 (= Kraków dawniej i dziś 19); Jan Krukowski, *Nauczyciele szkół parafialnych Krakowa w XVI wieku*. Kraków 2007; Leszek Hajdukiewicz, „Krakowska szkoła zamkowa 1510–1801”, *Studia do dziejów Wawelu* 1 (1955), s. 203–348.

16 J. Krukowski, *Nauczyciele*, s. 81.

17 L. Hajdukiewicz, „Krakowska szkoła”, s. 291.

18 J. Prus, *Muzyka na Wawelu*, s. 64–65; J. Krukowski, *Nauczyciele*, s. 81.

19 L. Hajdukiewicz, „Krakowska szkoła”, s. 273–274, 276.

20 Ibid., s. 277, 278; autor określa tu ich wiek na ok. dwadzieścia–dwadzieścia pięć lat.

21 Ibid., s. 235, 288. Przy omówieniu funkcji kantora szkoły Hajdukiewicz podaje też informacje o nauce śpiewu i zakresie uczestnictwa scholarów w nabożeństwach (ibid., s. 281–283).

22 E. Gluszczy-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 47, 114; Elżbieta Zwolińska, „O Marcinie Andreopolicie – organistrze i muzyku w służbie Zygmunta Augusta”, w: *Muzykolog wobec badań źródłowych i dokumentów. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Piotrowi Poźniakowi w 70. rocznicę urodzin*, red. Zofia Fabiańska i in., Kraków 2009, s. 135–137.

tylko z Marcinem ze Lwowa²³. Ta sprawa nie jest prosta, bo i sam autor zastrzega, że sporządzona przez Janockiego „fiszka” nie musi odpowiadać oryginalnemu tytułowi dzieła i może zawierać wiadomości przekazywane w tradycji ustnej, których wiarygodność trudno dziś ocenić²⁴. Być może nie jest istotne, że Janocki – jak wcześniej Starowolski – użył formy „organarius”, a nie „organista”, bo wiadomo, że terminy te bywały stosowane wymiennie²⁵, ale warto przypomnieć, że to Marcin z Jędrzejowa był organmistrzem, co potwierdzone jest źródłowo²⁶. Można natomiast szerzej omówić stanowiący podstawę domniemania Szelesta wpis w rachunkach dworskich, dotyczący przydziału tkanin „Martino Organistae / In loco Clerice apud M[a]jesta[tem] Re[gina]lem con[stit]uto”²⁷ w ramach „odzieżnego” dla dworzan królowej Katarzyny (il. 4, początek strony verso).

Zasady organizacji dworu królowej były ściśle określone m.in. w zakresie proporcji dworzan zagranicznego pochodzenia i miejscowych, znane są specjalne dokumenty królewskie w tej sprawie²⁸. Habsburżanka mogła mieć tylko jednego kapelana ze swego wskazania²⁹, a ze strony polskiej w sprawowaniu posługi religijnej w jej kręgu uczestniczyli wybrani kapelani, kleryk i prawdopodobnie też organista z dworu Zygmunta Augusta. Widać to wyraźnie np. w tomie rachunkowym „Reiistrum Joannis Charliński dispensatoris S. Reginalis Maiestatis” z 1554 r., gdzie na listach „Solutio dieriorum” powtarza się regularnie grupa: „Capellanom 3 / Clerice Jurkowi s Pacholienthi / Sobkowi organiscie”³⁰. Z innych akt wiadomo, że ci trzej kapelani to Adam

23 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 86. Wiadomość Szymona Starowolskiego o takiej specjalności Leopolicy była i jest traktowana z dystansem, np. Hieronim Feicht uznał ją za pomyłkę („O Mszy Wielkanocnej”, s. 8), Katarzyna Morawska stwierdziła: „przypuszcza się, że [Leopolda] pełnił funkcję organisty” (*Renesans 1500–1600*, Warszawa [1994], s. 145), a Piotr Poźniak podał, że ta informacja Starowolskiego „nie znajduje potwierdzenia” (hasło „Leopolda”, s. 329).

24 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 86 i 87.

25 Przyjmuje się, że wtedy każdy organista znał się na budowie organów, a niektórzy budowniczo wie spełniali też rolę praktykujących muzyków. W *Słowniku polszczyzny XVI wieku* (t. 22, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994) jest tylko hasło „organista” z objaśnieniem: „Ten, który gra na organach albo je wyrabia; organarius” (s. 81), a wśród definicji z epoki znajdujemy np. „Organarius, Organista, który czyni organy”, „Organarius, qui facit organa” (podają za: Barbara Szydłowska-Cegłowa, *Staropolskie nazewnictwo instrumentów muzycznych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 195, 199).

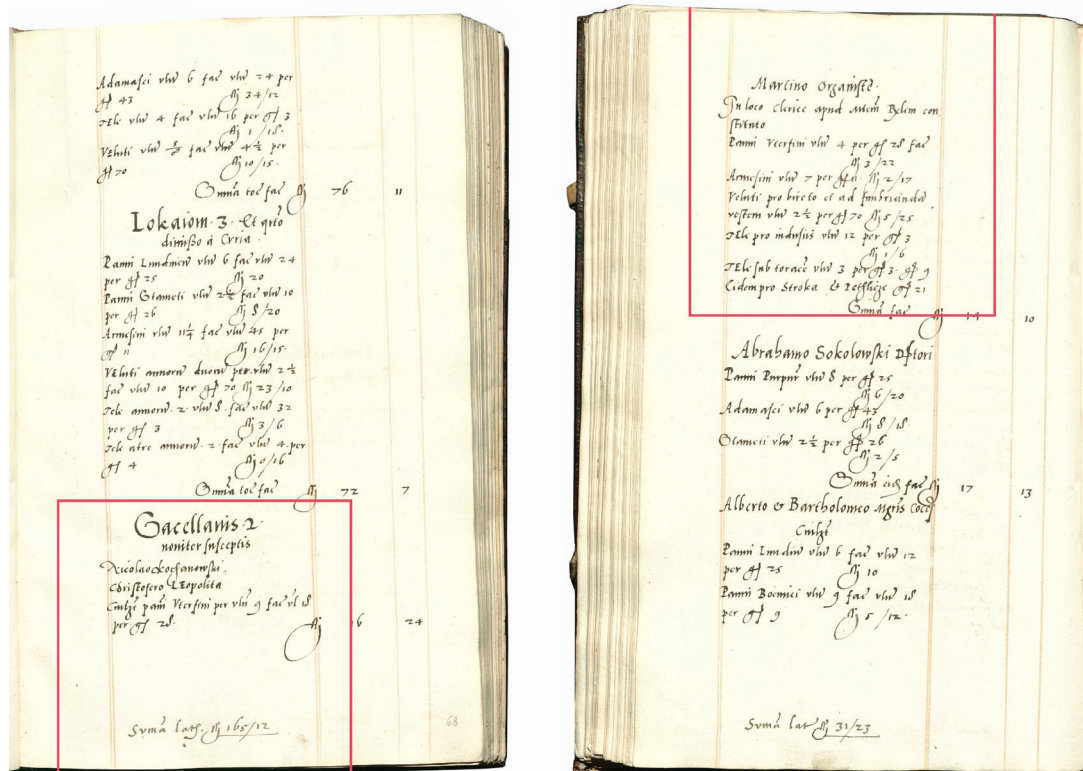
26 E. Zwolińska, „O Marcinie Andreopolicie”, s. 127–130, 144–145.

27 „Marcinowi organiscie ustanowionemu na miejscu kleryka” – AGAD ASK RK 182 f. 68v.

28 Zob.: Agnieszka Marchwińska, „Instrukcje Zygmunta Augusta około urządzenia dworu Katarzyny Habsburżanki z 1553 roku”, w: *Homo doctus in se semper divitias habet. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Januszowi Matłkowi z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin i pięćdziesiątej rocznicy rozpoczęcia pracy naukowej*, red. Wojciech Polak, Toruń 2008, passim.

29 Początkowo tym kapelanem, a zarazem kaznodzieją był Włoch Antonio; mógł on mieć swego służącego, który jednak nie mógł pełnić funkcji kleryka („Capellano etiam puer seu famulus concedi potest, sed non minister sacrorum seu clerica”, cyt. za: A. Marchwińska, „Instrukcje”, s. 184; teŹe, *Królewskie dwory żon Zygmunta Augusta*, Toruń 2008 (= Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 92, zesz. 1), s. 111).

30 AGAD ASK RK 174 f. 5v, 12v, 20v, 28r, 35v, 43v, 50v, 58r, 58r, 65v, 74v. Nie wiadomo, w jakich dworskich okolicznościach był potrzebny wymieniany tu organista, być może realizował muzyczną oprawę nabożeństw.



Il. 4. AGAD ASK RK 182 f. 68r-v

ze Żmigrodu, Ambroży z Bełdzychowa i Stanisław Zagórski³¹, „Jurek z pacholęty” to Georgius Kleryka (Jazwicz/Jasiuczyc) i jego *pueri cantores*, a Sobek to Sebastian organista Zygmunta Augusta jeszcze od czasów jego książęcych rządów na Litwie³². Sytuacja zmieniła się po przybyciu królowej w 1558 r. do Krakowa³³, wtedy to przyjęto na jej dwór dwóch kapelanów: Mikołaja Kochanowskiego i Krzysztofa Leopolitę, a na miejscu kleryka ustanowiono Marcina organistę (zob. il. 4)³⁴. W tym przypadku sformułowanie „constitutus”, a nie „noviter susceptus” (jak w odniesieniu do kapela-

31 E. Głuszc-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 96, 127; A. Marchwińska, *Królewskie dwory*, s. 111.

32 E. Głuszc-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 106, 120. T.M.M. Czepiel, *Music of the Royal Court*, s. 136. Marchwińska mylnie przypuszcza, że ów „Clerica Jurek” to Georgius tubicinator [sic!] z dworu króla (A. Marchwińska, *Królewskie dwory*, s. 111).

33 Miało to związek z pogorszeniem kontaktów między królewskimi małżonkami. Uległ też wtedy ograniczeniu bezpośredni kontakt obu dworów; król urzędował poza Krakowem, a Katarzyna od 1563 r. z rozporządzenia króla rezydowała w Radomiu.

34 Notatkę o ich przyjęciu zamieszczono też przy wypłacie strawnego w następnym tomie rachunków („A die susceptionis eorum 29 Aprilis Anni 1558” – „od dnia ich przyjęcia 29 IV roku 1558”, AGAD ASK RK 183 f. 15r). Mikołaj Kochanowski służył na dworze Katarzyny krótko, w roku 1560 przeszedł

nów) może sugerować sytuację nietypową (przeniesienie?), zatem wpis mógł dotyczyć osoby znanej na dworze i na podstawie takiego założenia wskazałam Andreopolitę³⁵. Kolejna informacja o Marcinie organiście ulokowanym na miejscu kleryka, pojawia się też w roku 1559 i podobnie dotyczy przydziału odziewnego³⁶. Nasuwałoby się tu pytanie, czy takie zaszeregowanie owego Marcina oznaczało łączenie obu funkcji – muzyka i kleryka³⁷? Czy jako organista był potrzebny do oprawy nabożeństw? Może takie było życzenie królowej, bowiem na dworze habsburskim organista był związany ze śpiewakami czynnymi przy liturgii (inaczej niż na dworze Zygmunta Augusta, gdzie zaliczano go do grupy instrumentalistów³⁸).

W ślad za przypuszczeniem, że organista Marcin, wymieniany z adnotacją „in loco clericæ” na listach dworzan królowej Katarzyny z l. 1558–59, to Leopolda, idzie kolejne domniemanie Szelesta, mianowicie że Lwowczyka przyjęto w roku 1560 na dwór króla dla realizacji zamówienia na kompozycje „niezależnie od funkcji organisty, którą pełniłby nieco dłużej”³⁹ (podkr. E.Z.). Na tę domniemaną, „nieco dłuższą” aktywność organistowską nie ma jednak dowodów ani w aktach dworu królowej, ani króla, u którego czynni są w tym czasie jako organiści wspomniani wyżej Marcin z Jędrzejowa, Sebastian oraz Giovanni (Dziano) Bali⁴⁰. Są za to świadectwa, że od roku 1561 na dworze królowej był czynny „Martinus Clerica”⁴¹ (bez nazwiska), pobierający obok kapelanów stawne i odziewne do roku 1566, kiedy to Habsburżanka opuściła Polskę i osiadła na zamku w Linzu. Co więcej, ów Marcin wyjechał z orszakiem królowej i pozostał w służbie aż do jej śmierci w 1572 r.⁴²; w aktach lindzkich był odnotowany jako „Kapellendiener Martino Clerik”, „alter treuer Diener”⁴³. Jak widać, w źródłach dworskich nie ma wielu informacji z pewnością

do kapelanów króla; zastąpił go Józef Nur, który razem z Krzysztofem Leopoldą pozostał w służbie królowej aż do jej wyjazdu z Polski w 1566 r., zob.: A. Marchwińska, *Królewskie dwory*, s. 111.

35 E. Zwolińska, „O Marcinie Andreopolicie”, s. 135–137, tam też inne argumenty za przyjęciem takiej interpretacji.

36 AGAD ASK RK 184, f. 84v: „Martino Organistae / loco clericæ” (reprodukcja tej notatki zob.: E. Zwolińska, „O Marcinie Andreopolicie”, s. 136).

37 W ówczesnej polszczyźnie często używano formy „kleryka”, która niekiedy przyjmowała rolę nazwiska (np. „Stanisław Kleryka” z dworu Zygmunta Starego (= Stanisław Gąsiorek z Bochni), „Georgius Clerica” u Zygmunta Augusta (zob. przyp. 12), zob. też: *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 354; E. Głuszczyńska-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 102, 106.

38 E. Głuszczyńska-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 39.

39 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 86.

40 E. Głuszczyńska-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 114, 120, 97.

41 AGAD ASK RK 183, f. 62v (wpis na samym końcu wykazu „Solutio stipendij” za l. 1559–61); RK 350 f. 89r (przydział szat Wielkanoc w 1561 r.). Wpisy z lat kolejnych zob.: E. Głuszczyńska-Zwolińska, *Muzyka nadworna*, s. 113.

42 A. Marchwińska, *Królewskie dwory*, s. 111 (autorka mylnie tu przypuszcza, że Marcin kleryka z tych lat mógł być tożsamy z Marcinem z Jędrzejowa, bo Andreopolita pozostawał na służbie u Zygmunta Augusta do końca panowania króla).

43 „Kapliczny służący”, „stary, wierny sługa”, zob.: Walter Pillich, „Königin Katharina von Polen in Linz”, *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz* 10 (1966), s. 184.

dotyczących postaci Marcina ze Lwowa i chyba słusznie swe rozważania o ostatnim słowie na „fiszce” Janockiego kończy Szelest uwagą, że „informacja dotycząca zajmowania przez niego [Leopolię] stanowiska organisty nadwornego powinna być nadal traktowana z ostrożnością”⁴⁴.

4) Omawiając Marcinowe *Cantiones ecclesiasticae*, Szelest nie tylko wyraża opinię, że było to pokłosie aktywności z czasu sprawowania funkcji *compositor cantus*, ale też nie wyklucza, że – zgodnie z informacją Janockiego – zostało objęte patronatem króla („iuffu Sereniffimi Principis Sigismundi Augufti”), że „kompozytorowi i jego mecenasowi przyświecała idea stworzenia kunsztownego dzieła muzycznego, które przewyższyłoby dotychczasowe dokonania na tym polu i zwróciło uwagę na osobę władcy jako patrona zatrudniającego wybitnego, uczzonego artystę”⁴⁵. Zagadnienie mecenatu Zygmunta Augusta, naświetlone ostatnio w ważnym artykule Ryszarda Wieczorka o listach dedykacyjnych Wacława z Szamotuł i Walentego Bakwarka⁴⁶, można by jeszcze w skromnym zakresie uzupełnić informacjami o przychylnym stosunku monarchy do muzyków dworskich, widocznym m.in. w królewskiej korespondencji⁴⁷. A wracając do dzieła Leopoldy – może warto też przytoczyć słowa z relacji nuncjusza papieskiego Berarda Bongiovanniego z l. 1560–63, że król sam „śpiewa donośnym głosem w kościele ze śpiewakami”⁴⁸?

~

We wstępie do artykułu Szelest słusznie zwraca uwagę, że dzisiejsze możliwości dostępu do źródeł pozwalają na „podjęcie porzuconych niegdyś wątków, rewizję utrwalonych poglądów, a także odnalezienie nieznanych dotąd utworów bądź ich

44 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 87. W sytuacji niewystarczających informacji źródłowych, ich dopełnieniem stają się zwykle domniemania i interpretacje. Czy autor poszedłby dalej i uzupełnił swe dotychczasowe rozważania hipotezą, że Marcin po służbie u królowej jako organista i kleryk (1558–59) i zaangażowaniu u króla (1560–61) w roli *compositor cantus* przy jednoczesnym kontynuowaniu funkcji organisty, wrócił w roku 1561 na dwór Katarzyny już tylko jako kleryk, wyjechał z nią w 1566 r. do Austrii, a w latach osiemdziesiątych tego stulecia pojawił się w charakterze muzyka na dworze Batorego? Celowo stawiam to pytanie w przypisie, bo zdarza się, że treści podane jako przypuszczenia bywają nieostrożnie cytowane i potem zyskują w literaturze charakter opinii.

45 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 90, 92. Uwaga autora o „nieobecności dzieł Marcina Leopoldy” w inwentarzu Jazwicz/Jasiuczycza (s. 87, przyp. 26) może wymagałaby pewnej ostrożności; w tym obszernym wykazie „z natury” wiele obiektów jest opisanych tylko na podstawie charakterystycznych cech ich opraw, a nie treści (a są wśród nich komplety składające się z czterech lub pięciu partesów, zob.: T. M.M. Czepiel, *Music at the Royal Court*, np. s. 357 poz. [28], s. 358–359, poz. [33], [38], [45], [46]).

46 Ryszard Wieczorek, „Music and Patronage in Light of Letters of Dedication: Wacław of Szamotuły, Valentin Bakfark and King Sigismund II Augustus”, *Muzyka* 68 (2023) nr 1, s. 155–181, doi 10.36744/m.1686.

47 Elżbieta Zwolińska, „Sprawy muzyki nadwornej w korespondencji Zygmunta Augusta”. *Przegląd Muzykologiczny* 1 (2001), s. 29–38.

48 Cyt. za: *ibid.*, s. 29.

przekazów”⁴⁹. W przypadku Marcina ze Lwowa Szelest właśnie powiększył jego zachowany dorobek o kolejną – i niespodziewanie odmienną od znanych dotychczas – kompozycję, skomentował też wnikliwie źródło pośrednie, jakim jest sporządzony przez Janockiego katalogowy opis *Cantiones* oraz naświetlił losy kolekcji, w której znajdował się manuskrypt tego dzieła⁵⁰. Jednak próby odtworzenia życiorysu kompozytora i pełnego kontekstu jego działalności nie dają jasnego obrazu. *Setnik* Starowolskiego, który niepodobna ominąć, w opinii Szweykowskich „nie jest dokumentem, lecz przekazem tego, co mogło wiedzieć [...] pokolenie jego wnuków”⁵¹; nieliczne informacje z królewskich archiwaliów w niepełnym świetle ukazują związki Marcina z dworem, co w naturalny sposób prowadzi do wysuwania przypuszczeń w tej sprawie⁵². Rangę Leopolicy określają więc jego dzieła utrwalone w muzycznych źródłach różnej proveniencji. A wątek biografii będzie zapewne powracał w miarę spodziewanych wyników obecnych, dynamicznych poszukiwań źródłowych.

BIBLIOGRAFIA

- Czepiel, Tomasz M.M. *Music at the Royal Court and Chapel in Poland, c. 1540–1600*. New York–London: Garland, 1996.
- Feicht, Hieronim. „O «Mszy Wielkanocnej» Marcina Leopolicy”. W: tegoż: *Studia nad muzyką polskiego renesansu i baroku*, 7–86. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1980 (= *Opera musicologica* Hieronymi Feicht 3).
- Głuszczyńska-Zwolińska, Elżbieta. *Muzyka nadworna ostatnich Jagiellonów*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1988.
- Hajdukiewicz, Leszek. „Krakowska szkoła zamkowa 1510–1801”. *Studia do dziejów Wawelu* 1 (1955): 203–348.
- Krukowski, Jan. *Nauczyciele szkół parafialnych Krakowa w XVI wieku*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, 2007.
- Marchwińska, Agnieszka. „Instrukcja Zygmunta Augusta około urzędu dworu Katarzyny Habsburżanki z 1553 roku”. W: *Homo doctus in se semper divitias habet. Księga pamiątkowa*.
- 49 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 81. Wiadomo, że ponawianie kontaktu ze źródłami jest – i było – podstawową powinnością w badaniach historycznych i zwykle daje dobre rezultaty. Sprawę tę omawiam w artykule „O przydatności dewizy «Ad fontes» w studiach nad muzyką dawną”, w: *Źródła muzyczne. Krytyka – analiza – interpretacja*, red. Ludwik Bielawski, J. Katarzyna Dadak-Kozicka, Warszawa 1999, s. 165–170.
- 50 M. Szelest, „Przyczynki”, s. 86, 87–88. Ukazane tu losy manuskryptu przypominają, że cenne zabytki były wywożone nie tylko przez łupieżców z zachodu czy północy, ale i ze wschodu.
- 51 Opinia wyrażona w artykule o Szamotulczyku (A. i Z. Szweykowscy, „Wacław z Szamotuł”, s. 8), gdzie autorzy znakomicie zweryfikowali m.in. informacje Starowolskiego o zakresie studiów i umiejętności Wacława.
- 52 Szkoda, że nie znajdujemy źródeł do biografii Leopolicy wśród wpisów w Metryce Koronnej czy w księgach przywilejów królewskich lub w księgach miejskich (gdzie jednak zachowały się dokumenty dotyczące np. Jerzego Jazwicza/Jasiuczycza czy Marcina Andreopolity, zob.: E. Zwolińska, „Jasińczyc – Jasiuczyc – Jazwicz”, s. 113; też, „O Marcinie Andreopolicie”, s. 132–133, 137–138, 143).

- wa ofiarowana Profesorowi Januszowi Matłkowi z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin i pięćdziesiątej rocznicy rozpoczęcia pracy naukowej*, red. Wojciech Polak, 171–184. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- Marchwińska, Agnieszka. *Królewskie dwory żon Zygmunta Augusta*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2008 (= Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 92, zesz. 1).
- Morawska, Katarzyna. *Renesans 1500–1600*. Warszawa: Sutkowski Edition, [1994] (= Historia Muzyki Polskiej 2).
- Prus, Jadwiga. *Muzyka na Wawelu*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1975 (= Kraków dawniej i dziś 19).
- Pillich, Walter. „Königin Katharina von Polen in Linz”. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz* 10 (1966): 169–198.
- Poliński, Aleksander. *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*. Lwów: Wydawnictwo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, 1907.
- Poźniak, Piotr. „Leopolita, Martinus”. W: *Encyklopedia Muzyczna PWM*, red. Elżbieta Dębowska. T. 5, 329–330. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1977.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*. T. 10 i 22. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1976 i 1994.
- Szelest, Marcin. „Przyczynki do działalności i twórczości muzyków związanych z dworem królewskim Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVI wieku”. *Muzyka* 67, nr 4 (2022): 81–115. doi 10.36744/m.1538.
- Szwejkowscy, Anna i Zygmunt. „Wacław z Szamotuł – renesansowy muzyk i poeta. Szkic biograficzny”. *Muzyka* 9, nr 1–2 (1964): 3–28.
- Szydłowska-Ceglowska, Barbara. *Staropolskie nazewnictwo instrumentów muzycznych*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1977.
- Wieczorek, Ryszard. „Music and Patronage in Light of Letters of Dedication: Wacław of Szamotuły, Valentin Bakfark and King Sigismund II Augustus”. *Muzyka* 68, nr 1 (2023): 155–181. doi 10.36744/m.1686.
- Zwolińska, Elżbieta. „Jasińczyc – Jasiuczyc – Jazwicz. W sprawie nazwiska Jurka Kłeryki, kapelmistrza Zygmunta Augusta”. W: *Affetti musicologici. Księga pamiątkowa z afektem ofiarowana Profesorowi Zygmuntowi Marianowi Szwejkowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. Piotr Poźniak, 105–114. Kraków: Musica Iagellonica, 1990.
- Zwolińska, Elżbieta. „Joannes Baston – flämischer compositor cantus am Hofe des Jagellonen-Königs Zygmunt August”. W: *From Ciconia to Sweelinck. Donum natalicium Willem Elders*, red. Albert Clement, Eric Jas, 215–221. Amsterdam–Atlanta, GA: Brill Rodopi, 1994.
- Zwolińska, Elżbieta. „O przydatności dewizy «Ad fontes» w studiach nad muzyką dawną”. W: *Źródła muzyczne. Krytyka – analiza – interpretacja*, red. Ludwik Bielawski, J. Katarzyna Dadak-Kozicka, 165–170. Warszawa: Związek Kompozytorów Polskich, Instytut Sztuki PAN, 1999.
- Zwolińska, Elżbieta. „Sprawy muzyki nadwornej w korespondencji Zygmunta Augusta”. *Przegląd Muzykologiczny* 1 (2001): 29–38.
- Zwolińska, Elżbieta. „O Marcinie Andreopolicie – organmistrzu i muzyku w służbie Zygmunta Augusta”. W: *Muzykolog wobec badań źródłowych i dokumentów. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Piotrowi Poźniakowi w 70. rocznicę urodzin*, red. Zofia Fabiańska i in., 123–146. Kraków: Musica Iagellonica, 2009.

A GLOSS ON MARCIN SZELEST'S DISCUSSION OF MARCIN LEOPOLITA

This text was inspired by Marcin Szelest's presentation of major new finds concerning sixteenth-century royal court musicians (*Muzyka*, 2022/4). One of the many subjects he addresses is the link between Marcin Leopolita and the court of King Sigismund II Augustus, specifically the time of Leopolita's employment as *compositor cantus*, the circumstances surrounding his composing of the (now lost) collection of *Cantiones Ecclesiasticae*, and his (hypothetical) post as organist. Source information from court account books is not unequivocal. I therefore enclose photographs of selected documents for closer study, along with my commentary on Szelest's theses. The conclusions are as follows: 1) the sources partly support Szelest's suggestion that Marcin's collaboration with the royal court was not limited to the dozen or so months for which we have written records; 2) the lost collection of Leopolita's works was likely inspired by a patron; 3) the thesis that one 'Martinus organista' listed in Queen Catherine's records is the same person as Marcin Leopolita should be approached with much reserve. Our still insufficient knowledge of the composer's biography is supplemented here by invoking earlier attempts to link the composer to the figure of Marcin of Lwów, rector of the Wawel school in Kraków in the early 1550s.

Translated by Tomasz Zymer

Dr Elżbieta Zwolińska, muzykolog, w l. 1967–2011 pracowała w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego; w kręgu jej zainteresowań naukowych dominuje muzyka staropolska okresu renesansu.
e.m.zwolinska@uw.edu.pl

NOWY TOM „MONUMENTA MUSICAE IN POLONIA”

Tabulatura Joannis de Lublin
Repertuar / Repertoire, vol. 2

Utwory świeckie / Secular music

wyd. Zofia Dobrzańska-Fabiańska

zamówienia: wydawnictwo@ispan.pl
